

at torleikastigið í tekstunum, tey lesa, alla tíðina hækkar samsvarandi aldurstiginum og førleikastiginum hjá barninum. Barnið, sum lesur, hevur betri orðfeingi og lættari við at skilja tekst og orða seg, bæði í talu og á skrift.

Tey, sum ikki koma á lagið við at lesa, eru í vanda fyri at geva skarvin yvir og koma ongantið í gongd samanbórið við lesaran, sum er í støðugari menning. Tað er ávíst, at orðfeingið hjá børnum heilt niður í hálvannað ár kann fyriboða lesimenningina hjá børnum nógv ár seinni. Tað vil siga, at kennir barnið nógv orð, tá tað er lítið, so verður lesitilgongdin helst lættari; hinvegin kennir barnið fá orð, tá tað er lítið, eru størri sannlíkindi fyri at enda undir miðal í lesiførleika seinni í skúlatíðini.

Hvat sigur kanningin?

Tveir triðingar av børnunum ella 65,6 % av øllum børnunum í øllum trimum árgangunum í 4., 6. og 9. flokki lesa sjáldan ella ongan tíð. Samanbering millum tey, sum siga seg lesa hvønn dag og tey, sum ikki lesa, vísir týðiliga, at tey, sum ikki lesa, nýta talgildu miðlarnar nógv meiri enn tey, sum lesa. 28 % brúka ofta ella sera ofta ensk orð, tá ið tey mangla ella ikki kenna føroyska orðið. Um hugt verður at ensku málnýtsluni og lesing, sæst, at tey børnini, sum lesa nógv, ikki brúka ensku orðini líka nógv, sum tey, sum ikki lesa. Av teimum, sum lesa nógv, siga 19 % seg brúka ensk orð, tá ið tey ikki kenna føroyska orðið, meðan talið hjá teimum, sum ikki lesa er 32 %.

Stórur munur er á, hvussu nógv børnini læna bókur á skúlabókasavninum alt eftir hvørjum flokki tey ganga í. Tá ið hugt verður at flokkunum, sæst, at tey í 4. og 6. flokki læna nokkso nógv, meðan tey í 9. flokki læna nógv minni. Í teimum báðum yngru flokkunum liggur talið um 50 % um vikuna, meðan tað í 9. flokki er bara 9 %. Um bókasavnsvitjanirnar verða samanbornar við, hvussu ofta tey lesa, sæst – og tað er eisini væntandi – at tey, sum lesa nógv, eru títtari gestir á skúlabókasøvnunum, munurin er 55 % og 25 %.

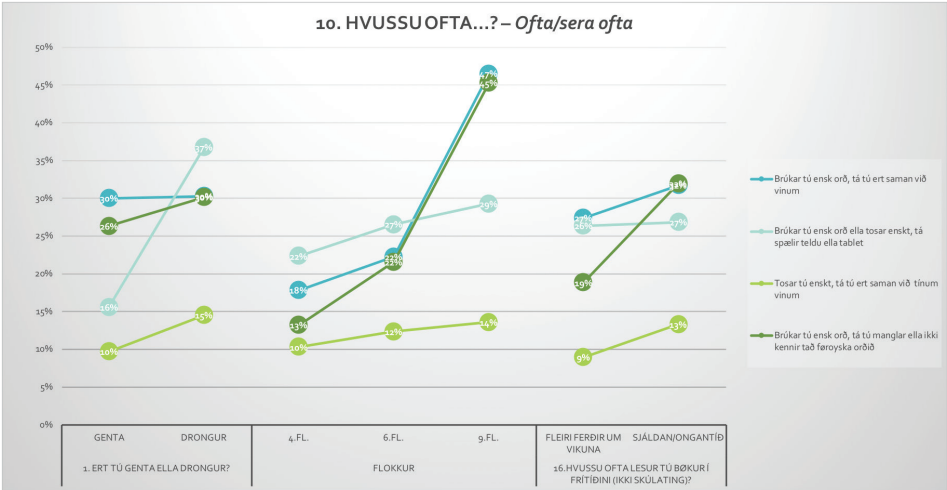
Tá ið spurningurin um hugburð til lesing verður settur saman við flokki, kyni og hvussu ofta tey lesa, sæst millum annað, at gentur hava ein meiri jaligan hugburð til lesing, og at tær eisini oftari halda seg fáa nakað burtur úr lesingini. Dreingir lesa minni enn gentur á føroyskum, men lesa meiri á enskum enn genturnar, sama er við øðrum málum. Genturnar lesa meiri á donskum enn dreingirnir. Tá ið ræður um flokkarnar, sæst, at tey í 9. flokki lesa nógv meiri á enskum enn hinir árgangirnar. Tað at lesa á føroyskum minkar, jú eldri næmingarnir gerast. Tey, sum siga seg lesa nógv í frítíðini, lesa eisini meiri á føroyskum, men tey, sum siga seg lesa lítið ella einki, lesa eitt sindur oftari á enskum enn tey, sum lesa nógv; tøluni eru 57 % fyri tey, sum ikki lesa, og 50 % fyri tey, sum lesa.

Hvørjar eru avleiðingarnar av, at børn lesa ov lítið?

At bara umleið triðja hvørt barn í 4. flokki og 6. flokki lesur regluliga í frítíðini, tað er fleiri ferðir um vikuna, er órógvandi. Børnum í hesum aldrinum tørvar nógva lesivenjing fyri at ognar sær góðan og nøktandi lesiførleika og gott orðfeingi. Tey børnini, sum ikki lesa regluliga og støðugt, hava ikki sama møguleika at mennast málsliga í sama mun sum tey, sum lesa; góður lesiførleiki er, at tú lesur flótandi og raðið uttan at brúka orku at avkoda orðini, og at tú skilir tað, tú lesur.

Gott orðfeingi stuðlar undir bæði avkoding og lesifatan. Tá ið so stórt tal sum 67 % av teimum í 4. flokki, ella tveir triðingar, ikki lesa, so bendir tað á, at venjingin ikki er nóg støðug og munagóð. Tað er ein sannroynd, at meiri tú lesur, meiri venur tú avkoda og skjótleika, og skjótari lesur tú raðið og skilir tað, tú lesur. Lesur tú ikki raðið, so stríðist heilin við at avkoda tað, tú lesur, og fatanar-mongdin fellur; við øðrum orðum fært tú ikki tað burtur úr tekstinum, sum tú eigur. Hjá alt ov mongum børnum í okkara skúlaverki

møta teimum ensku orðunum oftari og í fleiri samanhangum á talgildu miðlunum, og tí stendur tað enska málið fremri í huganum og minninum hjá nógvum børnum enn tað føroyska. Ensku orðini eta seg inn í føroyska málið; enskt verður ikki eitt mál, sum tey fáa afturat, men gerst partur av neyðuga orðfeinginum, fyri at børnini yvirhøvur megna at bera tað fram, sum tey vilja siga. So kundi hugsast, at hugurin til at lesa gjørdist størri, um tey brúktu talgildu miðlarnar til tað, men tað eru færri, sum siga seg lesa

verður lesiførleikin ikki nóg góður, tá ið vit kunnu staðfesta, at tey lesa ov lítið.

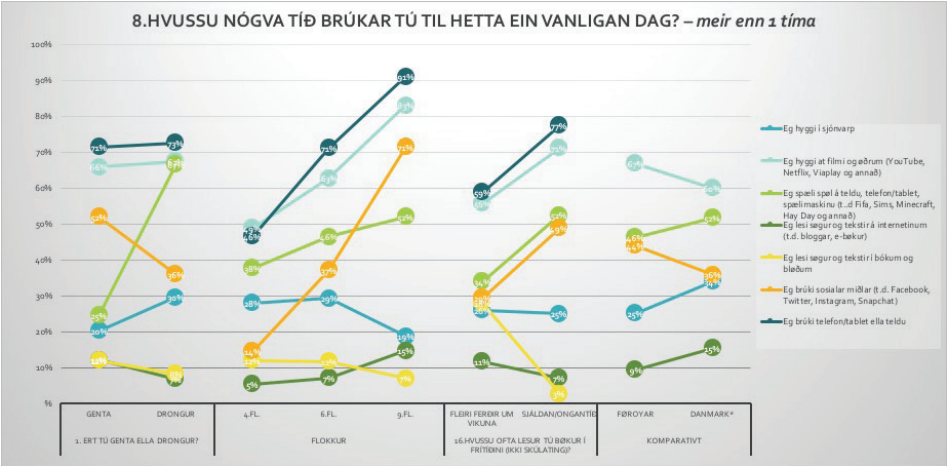
Um vit samanbera tøluni frá føroysku kanninginini við kanninginina, sum var gjørd á heysti 2017 í Danmark, so sæst, at børn í Føroyum lesa nógv minni samanbórið við javnaldarnar í Danmark, hóast børn í Danmark hava væl longri skúladag, mangastaðni væl longri leið í skúla og brúka líka nógv tíð til talgildu miðlarnar sum føroysk børn. 62 % av børnunum í 4. flokki og 42 % av børnunum í 6. flokki í Danmark lesa fleiri ferðir um vikuna; tað er í roynd og veru tvífalt so nógv sum í Føroyum.

Hvat er orsøkin til úrslitið?

Hetta er ein spurningur, sum einki eintýtt svar er til, men vit hava nøkur boð. Gerandisdagurin og miðlanýtslan hjá børnum er nógv broytt seinnu árin. Serliga er tað høgliga atgongdin til internetið og ein

tekstir á internetinum, enn í bókum og bløðum, og tey eru ivaleys í, at tey heldur vilja lesa í pappírsformi enn t.d. á teldlum.

Í greiningini av flokkum, lesitittleika og hugburði til lesing sæst, at títtleikin og hugburðurin eru sera ymiskir; vit hava flokkar í sama árgangi í Føroyum, sum hava ein jaligan hugburð til at lesa og høgan lesitittleika, og vit hava flokkar, sum hava ein neiligan hugburð til at lesa og lágan lesitittleika. Vit eiga at kanna nærri, hví tað er so, og hvat tað er, sum ger, at heilir flokkar av næmingum hava neiligan hugburð til at lesa; vit kunnu hóskaði spyrja, hvat verður gjørt á staðnum at stimbra lesihugin, hvussu nógv verður gjørt við at vísa á týðningin av at lesa, og hvussu tað verður virðismett, at tað verður lisið. Tað er í grundini undranarvert, tá ið hugsað verður um, at flestu lærarar í Føroyum koma av sama lærustovni, at teir hava somu námsætlanir at halda seg til,

nýggjan talgildan veruleika, sum hevur broytt mentan og nýtslu. Hendan broytingin kann eisini hava broytt ella ávirkað lesingina hjá børnunum, kanska serliga lesingina í frítíðini. Vantandi orðfeingi á føroyskum kann vera atvoldin til, at annaðhvørt barn, sum tekur lut í kanningin, brúkar ensk orð í staðin fyri føroysk í samskipti við onnur; hetta er vanligari, eldri børnini gerast, og eisini vanligari, um tú ert drongur. Vantandi orðfeingi á føroyskum kann vera ein avleiðing av vantandi lesing, og tí børnini í so lítlan mun møta føroyskum orðum. Tey

verða svikin, tí tey hava verri fortreytir enn javnaldarnir aðrastaðni at klára seg væl seinni í skúlaskipanini og í lívinum.

Tað er ikki nýtt, at tey, ið lesa, gerast færri í tali; talið á teimum í 9. flokki, ið ikki lesa, kundi bent á, at hetta er ein gongd, ið er byrjað fyri eini tíð síðan. Avleiðingin av, at so stórur partur av børnunum ikki lesur støðugt, kann vera, at hesi fáa nógv størri avbjóðingar at klára seg væl í skúlanum og seinni í lívinum. Seta vit sjóneykuna á miðnám, har tey allarflestu ungu fara, so hoyra vit nógvar lærarar har siga, at tey ungu nú á døgum einki lesa, og at soleiðis hevur verið leingi. Tey, ið gevast í miðnámi, eru rætttiliga nógv í tali, meiri enn tvífalt so nógv, sum fráfallið er í Danmark. Flyta vit hetta yvir á hægri lærustovnar, so siggja vit eisini, at fráfallið er nógvar ferðir størri í Føroyum samanbórið við í Danmark. Kann ein av fleiri orsøkum til stóra fráfallið í miðnámi og á hægri lærustovnum vera vantandi lesivanar? Tað kann hugsast, tí alt er ein ringrás.

Tilvitið og hugburðurin um týðningin, lærarin og námsfrøðingurin hava á menningina hjá næmingum, hava ógvuliga nógv at siga. Samanhangurin millum at lesa og at duga at málbera seg neyvt og gjølla og at skriva kompleksan tekst má vera týðiligur í læraraútbúgvingini og eftirútbúgvingarhøpi. Tað hevur ógvuliga stóran týðning, at skúlin allan vegin í skúlaskipanini ger næmingarnar varugar við týðningin, sum lesing hevur fyri orðfeingi, mál-førleika og skriviførleika. Tað er í bókum, tú finnur eitt kompleksari mál á skrift, tí í bókum er málið umhugsað. Fyri at kunna vísa næminginum á henda týðningin, er tað ein fortreyt, at lærarin er eldhugaður, at hann onkursvegna vísir vegin og er ein fyrimynd. At hann veit um bókur og tilfar, sum kunnu fanga næmingin, og at hann saman við bókavørðinum megnar at finna eina bók til næmingin, sum hóskaði til hansara. Tað treytar sjálvandi, at lærarin fylgir við í, hvørjar bókur koma út og kunnar seg um tær. Tey, sum skulu bera vitanina og mentanina viðari til okkara næmingar, mugu hava tann førningin, at tey hava lisið og eru góðir lesarar, soleiðis at tey kunnu stuðla næmingunum í lesingini í breiðastu merking. Tað snýr seg um at geva barninum framtíðarmøguleikar, og at lærarar eru kveikjarar og berarar av mentan og vitan og tilvitaðir um tann stóra týðning, teir hava. Kanningin staðfestir eisini, at nógv børn lesa, tí lærarin sigur, at tey skulu. Men menningin byrjar langt áðrenn barnið fer í skúla, og tí er tað eisini av stórum týðningi, at tilvit og vitan um máløku og málsliga menning er týðandi partur í bæði námsfrøðiligu útbúgvingini og eftirútbúgving.

Kanning av lesivanum – og hvat so?

Vit, ið hava staðið fyri kanninginini av lesivanunum, mæla til, at myndugleikar, skúlar, lærarar, skúlastýri og foreldur taka úrslitið í álvara. Úrslitið vísir, at tað er neyðugt at gera átøk til frama fyri lesigleði og lesiførleikar hjá okkara børnum, og at ljós áhaldandi verður varpað á málmenning. Okkara vón er, at játtandi myndugleikarnir fara at játta líknandi kanningar aftur komandi árin, tí so ber til at siga, um átøkini, sum avvarðandi myndugleikar vónandi skipa fyri, veruliga muna.

Les meiri um kanninginina á malmenning.fo